

„Magának azt se kéne tudni”(a), „hogyan világ van a világon, hanem csinálni”(a) „a Maga dolgát”. (F.L.)

86 Vasadi Péter

JEGYZETLAPOK

egy – elvadult réti

fűben álló – emberről

Rövidujjú ingben áll, alig-hanem nyári időben. Jobbjában görbefejű sétabot (nem sétapálca). Térd alatt végződő, ún. bricsesz nadrággját keskeny deréköv tartja. Mutatóujját kinyújtva a botra fekteti. Kockás harisnyát visel. Cipőjét elfödi a dús, réti növényzet. Figyelme nyugodt,

erős, önismerő, tudatos. Séta közben megállt a fényképész kérésére. A háttérben nagylombos gesztenyefa. Nem tudom, csak remélem, Zengővárkony környékén kószált, botjával meg-megcsapkodva a fűvet, kasza alá kívánczó, keményszárú bojtortjánt... Püspökszentlászlóról indulva (anno) megmásztam a Zengőt abban a reményben, hogy majd a csúcscról *odalátok*. Hova? Semmi bizonyosság, cél is alig vezetett. Arrafelé vizsgálgattam a napos, fénykődös hegyalját, amerre élhetett az az ember, akinek *Magyar művészet* című könyvét nemrég – akkor – tettem le, nemcsak el-, hanem át meg átolvasva. Jelentős(nek érzett) heteket töltöttem ezzel a művel, elmélyedve benne, vitatkozva vele, elcsodálkozva szenvedélyes érvelésén, olykor viharosan széthullámzó gondolkodásán, örökös szó- kimondásán, barátokat a legkevésbé sem kímélő őszinteségén; mégis megengedő, beleélő s megértő maradt, különösségüket s különbözőségüket természetesnek tartva. Bámulatos, intuitív mélységű s pontos memóriája volt. Fülep Lajos művészetfilozófusról, református lelkészről beszélek.

*

A valóban nagyokból szükségképpen lobban ki – még ha lappang csak bennük, akkor is – valami személyükből következő, alkalmazkodó, szelídségükkel is megférő anarchoid vonás. Ezt nem szabad összetéveszteni sem a „csak-azért-is”-sel, sem a „mindenáron-ellent-kell-mondanom”-

mal, sem az „ugyan-már-ne-viccelj!”-jel. Nem. Az anarchoiditás (nem anarchiát írtam) szellemi, fűtési energia. Radikális igazlátás. A másikon, másokban elért telitalálat okozta lelki fájdalom okozója. Azt hiszem, túlnyomórészt tényleges empiria: igenis, semmi sem elég jó, senki sem (én sem), mindig minden ellanyhul, megromlik s túlél, főképpen a rossz, ezer nyelven, stílusban, 87 dialektusban mellébeszél, hazudik, rágalmaz, kornyikál, megítél; egy Fülep hogyne ágálna ellene? Azt írja J. Joubert: „A jó még jobb, mint a jobb.”

Nagy gondolat ez. Van a Jó. Nincs nála jobb. Fölvillant ez Fülepek amikor Firenzében megismerte Assisi Szent Ferencet (nemcsak gondolatait, a szentségét, személyiségének hallatlan összetettséget is), „és megtért”. Szerencsénkre úgy, hogy méltóságteljes lobbanékonyágát (igen), magasra csapó lángjait, s rejtőzésre is kész anarchoiditását nem vesztette el. Idevág az a – ma már furcsállott – adalék, hogy Lukács Györggyel, filozófus barátjával együtt jelentette meg *A Szellem* című filozófiai folyóiratot, s a kilencszázas évek elején egyszerre írt a *Népszavában*, s a *Magyar Szemlében* színikritikákat. S az is, hogy később, lelkészként Zengővárkonyban eleven hitéletű vallási gyülekezetet vezetett. S ezzel – tekintet nélkül arra, hogy fanyalgást vagy elismerést váltott-e ki – neves író, művész barátainak el is dicsekedett.

*

E sorok íróját jóleső érzés járta át, mikor olvasta Fülep egyik, Tolnay Károlyhoz írott levelében a következőket: „...marhaság, amit csinált, mert mi a fene köze van Magának a politikához” stb. Igen, így kell: marhaság fenével, s nagy M-mel a barát neve-mását. Akár igaza van a mesternek, akár nincs; legyen önmaga... A leveleit olvasom (Vekerdí László: *Fülep Lajos levelezése*, Új Forrás Könyvek, Monostori Imre szerkesztette, Tatabánya, 2009). Ki ez a nyugtalanító ember? Aki szeme közé mondja mindenkinek a magáét, polemizál, fejteget, mérlegel, kiáll, elátkoz, olyan kérdései, állításai vannak, amelyeket mintha az egyetemes dolgok, események, s az emberekben s mögöttük elrejlő igazság vagy létezéscentrum sugallana neki, idéz, tud, nagyon sokat tud, feje s szíve gazdag tárháza műveknek, irányzatoknak, alig ismert eszmetörténeti kijelentéseknek, eltítkolni akart művészettörténeti fordulatoknak, magasra tartott fejjel, főnhangon hirdeti az eldugott vagy nyilvános gazemberségeket, nem ül föl leplező, hamis, de igaznak kikürtölt izmusoknak, fölszalagozott közérzületi propagandáknak – még ha meggyőződéses baloldali volt, s maradt is –, patetikusan hazafias közhelyeknek, semminek, ami büzével meglegyintette minden légmozgásra érzékeny szellemi orrát. Lenyűgözően tud veszekedni; nem alkuszik. Meg is adják neki. Csúsztatgatják, késleltetik, kifogásokat habognak javaslataira, kéréseire, pórásra fogott fölháborodásaira.

Egyszer aztán kibújik a szög a zsákból. Kner Imrével vitázva (levelek jönnek-mennek) leírja „a próféta igazságát”. Erről van hát szó: Fülep Lajos nyugtalansága az ószövetségi prófétákra emlékeztet, akik a királyi udvarok talmi jósai között is megtalálták azt a két talpalatnyi helyet, amelyen
88 lecövekelve eldörögtek a mindig aktuális romlást és végidőt. Így ír 1938-ban a magyar rabszolgatömegek kivetettségeről: „...*mindenki* bűnös abban, hogy az országban 3 millió földműves proletár koldus van, jog, kenyér, hajlék, a legelemibb életfeltételek nélkül; ezeket nem fosztották meg semmitől, mert nem volt semmijük, senkinek, akinek megélhetése van, nem lett volna szabad egy nyugodt éjszakájának lennie, egy jó falatot lenyelnie, egy rendes ruhát magára öltenie, amíg ez a pokol itt meg nem szűnik... Van egy törhetetlen elv: *az egyetemes felelősség elve*... Káin azt mondja, mikor Isten számon kéri rajta Ábelt: 'Őrzője vagyok én az én atyámfiaának?' Mindenki Káin, aki úgy él, dolgozik, stb., mint ha ő nem volna atyjafiának őrzője. Az egyetemes felelősség elvét nálunk nemcsak kutyába se vették, hanem az egyetemes felelőtlenység elvévé igyekeztek átformálni. Ezért kell itt bűnhődnie mindenkinek.”

*

Hetvenhárom évvel vagyunk idősebbek. Nézzünk körül, most, ma – tisztelt magyar hölgyeim és uraim –, mintha sikeresen ültették volna el az utóbbi évtizedek vöröshajú, történelmi farizeusai a nép habitusában „az egyetemes felelőtlenység elvét”, bár ha – a globalizmus mantrájával hónuk alatt – ideiglenesen eltűnni látszanak is a porodról. Hogy mégse következék be Fülep tömör ítélete, tudjunk róla, s nézzünk szembe vele. a fönti idézetet így fejezi be: „Az egész magyarság sorsa meg van pecsételve, hamar el fog pusztulni. Fájdalmas, hogy nemes értékek is pusztulnak vele, de a világ törvényei nem szentimentálisak.” Mivel nagyon jól tudják a világ törvényhozói, hogy a (re-)szentimentalizmus a fölpuhulás, az elmerítés, a bambák bebetetésének legvonzóbb csalija: kényeztesd magad, szeresd a saját(!) testedet – fogyassz! És tűnj el.

*

Abban nem egészen biztos e sorok írója, hogy művészetfilozófiai tekintetben olyannyira ártalmas volna átesni a platonikus művészet-megvetés „kategóriáján”. S hogy Bergson és Kant nagyhatású, a modern (kételyeit is földolgozó) gondolkodást (legalább) két oldalról megvilágító, alapozó és mintegy kiprovokáló perszonalizmusa (meg ennek ellentéte, a közösség) ne volna „létesítőerő”; bizony, az (ld.: Babits). Egy művésznek, filozófusnak nem csak ismernie kell az eddigi *egészet*, hanem sérülékenyen és mezíten bele is kell mártóznia. Hadd sebzódjék; megette a fene az olyan telítettséget, önmező képességet, azt a legbenső s termékeny valódiságot, ha – „akinek van”, azaz a magáét, mintegy önmagát egyszerre adva át és hordva ki – fél a hatásoktól. Amire szüksége van, tartsa meg, amire nincs, vesse ki. Ha ez a politika

megfertőzte s elorozta kifejezés: „világnézet” képes az egymásnak akár többszörösen is ellentmondó szellemi mozgást reprezentálni, akkor azt alighanem lét- és világszemléletnek kellene mondani. Még ha Fülep egyik legnagyobb műve a *Művészet és világnézet* címet viseli is. (1916–18; 1923)

*

89

Két próféta, Füst Milán és Fülep Lajos „összehajolt”; köztük volt tehát Isten. Hajba is kaptak rendesen, mert ez – természetesen – elkerülhetetlen volt, mivel összehajoltak. „Kétigazságos” barátságuk, érveik kifejtésének dokumentumai elragadják az olvasót. Melléjük kell ültetni – egy asztalnak négy oldala van – a harmadik prófétát, Hamvas Bélát, s negyedikként Ady Endrét. Azt az Adyt, akit Czigány Dezső festett meg 1907-ben. Kicsit még álmodó s belül sötét csillogású szemén, s túlián evilági arcán az látszik: épp az imént érkezett az égi nászból. S aztán megszólal. Micsoda kompánia. Micsoda csönd, ahogy nézik egymást. Lassan, egyikről a másikra vándorol négy tekintet. Értitek, testvérek? Nincs elveszve semmi, ha *vannak*. De hogy legyenek, ha már egyszer voltak, ez igenis egyetemes felelősségünk

*

„Én már csak lelki és szellemi hazát ismerek és ismerek el – írja Fülep 1938. XI. 17-én Elek Artúrnak –, minden másfélét csak kényszernek tekintek, amit viselek, mert muszáj, de közösséget nem vállalok vele, még kevesebb okot látok arra, hogy 'szeressem'. Az elfogultságnak az a Maga adta megokolása, hogy olyan, mint a család stb. – rám semmilyen hatást nem tesz, mert senkit azért mert 'rokon', nem érzek magamhoz közelebb esőnek, mint az 'idegent', és fordítva, mert akármilyen rossz keresztyén vagyok, véremben van, amit Jézus mond, mikor hírül viszik neki, hogy az övéi keresik, 'elnézvén köröskörül a körülötte ülőkön, monda: Ímé az én anyám és az én testvéreim.'”

*

Értjük. Mi, a reménykedő maradék ebben a hányt-vetett hazában nem lesújtónak, hanem biztatónak tartjuk műveit, most ideidéztet sorait; ezért nem eloldalgunk sunnyogva, hanem megkísértjük önmagunkat, élünk, örökölnünk, dolgozunk, s elkezdjük újra s újra. Mi mást tehetnénk... Segítsetek.

